

A kígyók már évezredek óta jelen vannak az emberiség történelmében és kultúrtörténetében, mint például a hiedelem- és hitvilágban, a képzőművészetekben vagy akár történelmünk alakításában is.

Bár a méreggel rendelkező fajok veszélyessége már régóta félelmet keltett az emberekben, elődeink, ellentétben napjaink modern emberével, nem kizárólag a rettenetes ellenséget látták ezekben a hullókben

KLEOPÁTRA ÖRÖKSÉGE

A régi korok emberei a források védőiként, az eső adományozóiként, a fák őrzőiként és az életgyökér birtokosaiként tisztelték a kígyókat. Emellett ők óvják a kincseket, adományozzák a gyermekáldást, közvetítik az állatok nyelvét, sőt még a gyerekek őrző-ját-szótársaiként is felmerültek. Tény azonban, hogy megítélésük nem mindig, és nem mindenhol volt ilyen pozitív.

Kobra a koronán

A mérgekígyók már az ókori Egyiptom történelmében is szerephez jutottak, amikor a világ egyik legismertebb szerelmespárja, Antonius és VII. Kleopátra az actiumi csata-vesztést követően végzett magával. Az utolsó Ptolemaiosz uralkodónő Kr. e. 30-ban végrehajtott öngyilkosságához valamilyen mérgekígyót, valószínűleg a félelmetes híru ureuszkígyót, azaz egyiptomi kobrát (*Naja haje*) használta, hiszen a fáraók kettőskoronáját is e kígyó díszítette. A történet a művészeket is megihlette, arra azonban már többnyire nem vették a fáradságot vagy a bátorságot, hogy az öngyilkossági jelenet ábrázoláskor a királynő gyilkosaként igazi kobrát min-

Kígyók a Földközi-tenger környékének történelmében és kultúrájában

tázzanak meg. Így történhetett meg, hogy a híres németalföldi festő, Peter Paul Rubens egy vízisiklóval (*Natrix natrix*) illusztrálta a kérdéses jelenetet. Kleopátra története azonban tragikomikus módon másokat is megihletett. 1932-ben, a nagy gazdasági világválság idején egy tönkrement részvénytulajdonos Drezdában egy keresztes viperával (*Vipera berus*) akart öngyilkosságot elkövetni, ám az állat mérgeinek sem a mennyisége, sem az erőssége nem volt megfelelő a tett végrehajtásához. Az öngyilkosjelölt megúsza ugyan a kígyóharapást, de elvesztette a fél karját...

Harci kígyók és lábatlan hóhérok

Egy másik közismert ókori hősről, Hannibálról is maradtak fenn kígyókkal kapcsolatos történetek. Így Justinius római történetírótól tudjuk, hogy a híres hadvezér harci elefántjai mellett több alkalommal is felhasználta a csatáiban a mérgekígyókat, „a punok rettenetes fegyverét”. Hannibál a II. pun háború után Eumeneshez menekült Pergamonba, és Prussius, Bythinia királya ellen nyert Perga-

mon számára egy tengeri csatát. A pun hadvezér agyagkorszokban kígyókat (talán hegyi viperákat, *Daboia xanthina*) dobott át Prussius hajóira. Az összetört korszokból előbújó, felingerelt kígyók pánikot okoztak az ellenség katonái között, akik nem voltak hozzászokva az ilyen támadásokhoz. Ez a taktika azután meghozta a győzelmet Hannibálnak és katonáinak.

Kevésbé ismert azonban az a tény, hogy kb. 2500 évvel ezelőtt az Égei-tenger szigeteinek egyikén, Leszboszon a halálos ítéletek végrehajtásánál alkalmaztak mérgekígyókat. Feltehetően ezeknél a kivégzéseknél az ezen a szigeten is előforduló hegyi viperákat (*Daboia xanthina*), esetleg a Kis-Ázsiában is honos levantei viperákat (*Macrovipera schweizeri*) használták fel. Az elítéltek a harapások után órákig vagy napokig tartó szenvedések után veszítették életüket, mivel az említett viperák toxinjai elsősorban hemolitikus hatásúak, így nem hatnak olyan gyorsan, mint a Kleopátra által alkalmazott hírhedt kobrák neurotoxikus mérge.

Levantei vipera.
Az ókorban halálraítéltek kivégzésére használták

Az egyiptomi fáraók koronáját a kobra ábrázolása díszítette

A kígyómarások hatása és az elsősegélynyújtás

A viperamarás előfordulásának esélye igen kicsi, de talán mégis érdemes a főbb tudnivalókat áttekinteni, hogy ha már megtörténik egy baleset, akkor tudjuk, hogy mire számíthatunk, illetve, hogy mit ajánlatos, és mit nem szabad tennünk

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy egy mérgekígyó marása nem feltétlenül veszélyes az emberre! A marás súlyossága függ a befecskendezett mérge mennyiségétől (kevesen tudják, de a kígyók marhatnak úgy is, hogy mérget egyáltalán nem fecskendeznek az ellenfelükbe), minőségétől, a megharapott egyén test-súlyától, egészségi állapotától, a marás helyétől, illetve az elsősegély és a gyógyítás szakszerűségétől.

A viperafélék mérge – amelyről most szó lesz – főképp vérmérge, így tehát elsősorban a vérerejre, a vérkeringésre és a szövetekre hat. A marás helyén általában egy vagy két piros pont látszik csak – a félkörívben elhelyezkedő fognyomok siklóharapásra utalnak. A marás után a harapás helye mindenek előtt megdagad, és sokszor a véredények falának roncsolódása miatt a vér a bőr és az alatta lévő szövetek közé lép, így vérömlenyek alakulhatnak ki. Általános tünet a félelem, szorongás, szédülés, szívdobogás, fejfájás, gyengeség, izzadás és hányinger. Erős mérgezésnél láz, többszöri hányás, ájulás, illetve székelési és vizezési zavarok léphetnek fel. Elvértve előfordulhatnak még egyensúlyi, látási, beszéd- és nyelési problémák.

Egy esetleges viperamarás után – tudva, hogy súlyos esetek a hazai fajknál szinte soha nem fordulnak elő – a legfontosabb a hidegvér megőrzése és a pánik elkerülése, hiszen az sem biztos, hogy mérgekígyó volt az elkövető. A megmart személyt nyugalomba kell helyezni, mert a gyors mozgás (mint pl. a futás, kerékpározás stb.) gyorsítja a vérkeringést, és ezáltal mérge szétterjedését is. Szesz és feketekávé fogyasztása tilos! A sebet kiszívni szintén nem ajánlatos, mert a szájjában lévő legkisebb seben át (akár lyukas fogon keresztül) is felszívódhat a mérge, amely a véráramba jutva fejt ki a hatását. Ajánlatos ellenben a sebet hosszanti irányban néhányszor bevágni, és a megmart végtagot fászlival bepólyálni, rögzíteni. Végül, pedig minél előbb orvoshoz kell juttatni a beteget!

A kígyómarás ellenanyagát tartalmazó szérum ló-vérsavóból készül, amely súlyos allergiás tüneteket okozhat, ezért beadása csak súlyos esetekben és csak orvosi felügyelet mellett lehetséges!

T. T.

Gaboni vipera feje a félelmetes, csöves méregfogakkal

Hüllők a templomban

A görög szigetek napjainkban is tartogatnak félelmetes kígyós meglepetéseket az utazók számára, ugyanis Kephallinia szigetén a mai napig is létezik keresztény kígyókultusz. Egy nemrég napvilágot látott beszámoló szerint a sziget Markópoulon nevű falujában minden év augusztus 6–15. között a templomban kígyókat helyeznek el befőttesüvegekben; a helyiek hite szerint az állatoktól a nevezett időszakban nem kell félni, sőt úgy tartják, megérintésük pozitívan hat ki egyes betegségekre. A falusiak szerint ezek a hüllők csak akkor válnak újra mérgezővé, amikor augusztus 15. után ismét szabadon engedik őket. A jelenleg rendelkezésre álló fényképek alapján az üvegbe zárt kígyók közül egyedül a macskakígyó (*Telescopus fallax*) egy példányát lehetett azonosítani, míg a többi egyed faji hovatartozása ismeretlen. Ez a faj, bár hátsóméregfogakkal rendelkezik, gyenge mérge, és a piciny szájában nagyon hátul elhelyezkedő apró méregfogai miatt nem veszélyes az emberre. Azt viszont meg kell jegyezni, hogy a szigeten a valóban veszélyes mérgező és félelmetes hírvő homoki vipera (*Vipera ammodytes*) is előfordul, amelynek esetleges feltűnése a templomi kígyógyűjteményben nem zárható ki...

Szentek kígyóval

Meg kell még emlékeznünk az olaszországi Cucullo városában minden év május első csütörtökén, Szt. Domonkos tiszteletére tar-

Vízisikló. A mérgekígyóktól való, többnyire alaptalan félelemnek ártalmatlan hüllők ezrei esnek áldozatul

Viperaveszély Magyarországon?

Európában szinte alig van olyan hely a sarkkörtől délre, ahol ne lennének mérgeskígyók, ám ennek ellenére, illetve a nagy népsűrűség dacára kontinensünkön „csak” kb. évi 50 halálesetet okoznak ezek a veszélyes hüllők. Bár ez a szám még mindig elég magasnak tűnik, tudnunk kell, hogy a haláleseteknek ezt a viszonylag nagy számát jórészt a hobbiállattartók balesetei teszik ki

Ha viperaveszélyről beszélünk, feltétlenül tudnunk kell, hogy a tőlünk délebbre fekvő országokkal szemben hazánk kifejezetten szegény kígyókban, és különösen mérgeskígyókban. Magyarország jelenlegi határain belül csupán két viperafaj él, a keresztes vipera (*Vipera berus*) és a rákosi vipera (*Vipera ursinii rakosiensis*), melyek közül az utóbbi faj esetében nincs hitelt érdemlő adat arról, hogy valaha is halálos balesetet okozott volna, ami főleg hidegvérűekből álló táplálékára specializálódott gyenge mérgére és nyugodt természetére vezethető vissza. Ennél az egykor a Pest-környéki Rákossokról leírt fajnál a marás valószínűsége ma már elhanyagolható, hiszen hazánk legveszélyeztetettebb gerinces állatáról van szó, amelynek életterei napjainkra jórészt megszűntek. Mára ez az alig 40 cm-es kígyó

nemzeti parkjaink néhány kicsiny foltjára szorult vissza a Kiskunságban és a Hanságban. Ezzel szemben a keresztes vipera, mely Somogy és Zala megyét, valamint a Zempléni-hegységet és a Tiszahátat lakja, nemcsak valamelyest erősebb méreggel rendelkezik, mint az előző faj, de agresszívebb is annál. Mivel ennek a kígyónak az állományai is erősen megritkultak, szintén elég valószínűtlen a vele való találkozás, ám ennek ellenére időről időre mégiscsak érkeznek hitelt érdemlő híradások ennek a mérgeskígyónak a marásairól. Az utóbbi 65 évben csupán két keresztes vipera által okozott halálos kimenetelű balesetről tudunk hazánkban, melyekből az egyik valamikor a II. Világháború környékén Somogy megyében, míg a másik 2001 tavaszán a lónyai erdőben történt. Az utóbbi esetben

Forrás: Csaba felvételei

egy közismert hüllőszakértő veszítette életét a marás során, mégpedig nem is annyira a kígyó mérge miatt, hanem inkább a szervezetében a korábbi kígyómarások során kialakult fehérjeérzékenység következtében. Legyen tehát ez figyelmeztetés mindenki számára, hogy bár hazánkban nem kell rettegni a kígyómarásoktól, de bármely kígyóval való találkozásnál érdemes betartani a „mindent a szemnek, semmit a kéznek” arany szabályt.

T. T.

tott felvonulásról is. Ilyenkor a hívők a szereztes fából készült szobrát hordják körbe a faluban, amelyre élő kígyókat akasztanak annak emlékére, hogy a legenda szerint a szentet egy alkalommal mérgeskígyó marta meg, de az állat mérge mégsem ártott a szentéletű férfinak. A körmenetben egyébként mindig méreg nélküli kígyókat használnak, mint pl. az erdei siklót (*Elaphe longissima*) és a négysávos erdeisiklót (*Elaphe quatuorlineata*).

A helyiek arra kéri ilyenkor a Dominikánus rend alapítóját, hogy óvja meg őket a kígyómarástól.

Rendszeresen ábrázolják nursiai Szt. Benedeket is olyan kehellyel a kezében, amelyen kígyó tekerődzik. Ez az ábrázolás egy sikertelen mérgezési kísérlet emlékét őrzi. Egy másik szent, János kísérorállata lehet a sas mellett a kígyó is, amely ebben az értelemben a bölcsességet szimbolizálja, míg egy

másik verzió szerint az evangélista mérgezett italából egy alkalommal a rettenetet keltő hüllők szívták ki a mérget. A három egymás farkába harapó, kört képező kígyókoszorú pedig a Szentháromság egyik jelképe is lehet.

Rómától Mezopotámiáig

A kereszténység mellett számos más vallásban és mitológiai történetben is fellelhetők a kígyók, mint például a pogány langobárdoknál, akik egy aranykígyót tiszteltek. Az ókori görög és római mitológiában is rendszeresen megjelennek a kígyók vagy kígyószerű lények, mint pl. a lernai hydra, vagy a gorgók legismertebbjének, Meduszának ezekből a tekerődő hüllőkből álló hajkoronája. A gyógyszerterek cégtábláján a kehely köré tekerődő kígyó Aszklepiosznak, a gyógyítás görög istenének állata (az erdei siklő, *Elaphe longissima* német neve is Äskulapnatter), a trójai főpappal, Laokoonnal pedig Vergilius eposza, az Aeneis szerint a tengerből előbukkanó kígyók végeztek, mielőtt leleplezhette volna Odüsszeusz falóvának titkát. Kévéssé ismert az a tény, hogy az ókori Mezopotámiában, a sumer cseréptáblák tanúsága szerint létezett egy úgynevezett „Kígyó testvériség”, amely az emberiség anyagi és szellemi előrelépését volt hivatott előmozdítani.

Amint az a fentiekből is kiderül, a mediterrán Európa kultúrtörténetének lapjait olvasgatva számtalan pozitív és negatív előjelű érdekességet találhatunk a kígyókról, illetve a kígyók és az ember kapcsolatáról – pedig még szót sem ejtettünk ezeknek a hüllőknek a numizmatikai, filatéliai, heraldikai és más vonatkozásairól...

Tóth Tamás

